

PRZEGLĄD PRAC ZWIĄZANYCH Z DZIEJAMI KOŚCIOŁA NA ŚLĄSKU

„ROCZNIK TEOLOGICZNY ŚLĄSKA OPOLSKIEGO”

t. II, Opole 1970, ss. 422, m. i. ks. bpa F. Jopa o ks. Janie Kantym Lorku, biskupie sandomierskim (1886—1967); ks. B. Z. Piechoty o kulcie liturgicznym św. Anny na Śląsku w świetle średniowiecznych rękopisów liturgicznych; ks. K. Doli o szpitalach średniowiecznych na Śląsku i ich funkcjonowaniu; ks. J. Sossalli o patronatach fiskalnych na Śląsku Opolskim na przełomie wieków XVIII i XIX, oraz ks. K. R. Bigdoma o bytomskim szkolnictwie średnim i zawodowym w latach 1841—1914.

„WROCŁAWSKIE STUDIA TEOLOGICZNE — COLLOQUIUM SALUTIS”

t. II Wrocław 1970, ss. 322, m. i. J. Kucianki o dawnym ruchu pielgrzymkowym jako drodze do Polski; ks. J. Drabiny o Mikołaju Tempelfeldzie z Brzegu i ks. J. Puzia o wrocławskiej szkole katedralnej w XIII i XIV w.

t. III Wrocław 1971, ss. 302, m. i. ks. bpa W. Urbana w sprawie „Żywotów biskupów wrocławskich” Józefa Lompy; ks. J. Drabiny o stosunkach dyplomatycznych Wrocławia ze Stolicą Apostolską w latach 1464—1465; ks. J. Cwiężzka o kapitule wrocławskiej za rządów biskupa-królewicza Karola Ferdynanda Wazy (1625—1655); ks. J. Dębskiego o ołtarzu głównym archikatedry wrocławskiej (1591—1945) i ks. biskupa W. Urbana o dacie konsekracji biskupa Jakuba Salcy (1520—1539).

„ANALECTA CRACOVIENSA”.

t. II, Kraków 1970 bibliografia i wspomnienia o starszym roczniku duchowieństwa dobrze znanych profesorach Władysławie Wichrze i Janie Nep. Fijałku.

„NASZA PRZESZŁOŚĆ”

t. XXXV, Kraków 1971, ss. 203 + 2 nlb. dedykowała Prymasowi Polski Ks. Kardynałowi drowi Stefanowi Wyszyńskiemu na XXV-lecie sakry biskupiej.

Tom XXXVI, Kraków 1971, ss. 377 + 2 nlb. jako księga pamiątkowa ku czci ks. dra Alfonsa Schletza z okazji 25-lecia pracy redaktorskiej zawiera oprócz wykładu zawartości wszystkich dotychczas wydanych woluminów liczne drobne artykuły, a wśród nich ks. bpa W. Urbana o kościele p. w. św. Jakuba

w Nysie; M. Gotkiewicza o Polakach w kapitule spiskiej i ks. J. Bańki o dekreście ks. kardynała Adolfa Bertrama z dn. 21 XI 1920 r. dotyczącym księży-działaczy plebiscytowych, ogłoszonym bez wiedzy wysokiego komisarza plebiscytowego ks. Achillesa Rattiego, późniejszego papieża Piusa XI.

Tom XXXVII, Kraków 1972, ss. 288 + 2 nlb., ofiarowany ks. bp prof. drowi Wincentemu Urbanowi na 25-lecie jego działalności na Śląsku, zawiera oprócz szkicu biograficznego i bibliografii prac Jubilata m. i. artykuły ks. W. Szelnickiego o kaznodziejstwie polskim XV i XVII w. w obronie ludu oraz O. Antoniego Zwierciana o powstaniu kultu obrazu M. B. Rychwałdzkiej (1644—1722), znanego również wśród ludu górnośląskiej.

„ARCHIWA, BIBLIOTEKI I MUZEA KOŚCIELNE”

t. XXIII (1971) miłości szósty odcinek obszernej pracy ks. B. Kumora o granicach metropolii i diecezji polskich, zawierający wykaz parafii w Polsce w XVIII stuleciu. Do drobnych wyjątków, dotyczących również obszaru obecnej diecezji katowickiej, służył Autorowi jako podkład spis, sporządzony na synodzie biskupstwa krakowskiego w r. 1711 (s. 368 nn.), który po półwiekowym braku wizytacji biskupich dowodził jedynie nieznaności ówczesnej organizacji kościelnej na Górnym Śląsku. Tak np. Goczałkowice nie były wtedy samodzielną parafią, Ćwiklic nigdy nie nazywano Gwieklizycami, Poręba i Studzienice nie posiadały własnych kościołów parafialnych, Strumień i Paniowy od dawna już należały do diecezji wrocławskiej, a Tarnowskie Góry i Tarnowice Stare stanowiły dwie odrębne parafie.

Tom XXIV (1972) obejmuje m. i. artykuły S. Olczaka o aktach wizytacyjnych jako podstawach źródłowych do badań nad siecią szkół parafialnych oraz O. Damiana Synowca o źródłach rękopiśmiennych do działalności duszpasterskiej franciszkanów galicyjskich (1722—1918), wśród których była również poważna ilość Górnoślązaków, względnie działaczy pracujących na niwie górnośląskiej.

„ARCHIV FÜR SCHLESISCHE KIRCHENGESCHICHTE”

Znane z okresu międzywojennego po klęsce Trzeciej Rzeszy przeniosło swoją redakcję z Wrocławia do Hildesheim i tam przy zachowaniu swego pierwotnego tytułu nadal wychodzi jako rocznik i ogłasza artykuły o dziejach Kościoła na Śląsku, nie zawsze nacechowane dążeniem do zastosowania się do rzeczywistości. Ostatnie tomy tegoż wydawnictwa zamieszczają streszczenia prac w języku polskim.

Tom XXV (1967), ss. VIII + 320, wydał jeszcze przed zgonem dotychczasowy redaktor ks. dr Engelbert, a w nim ostatnią część swojej pracy o biskupstwie wrocławskim w czasie wojny trzydziestoletniej. Oprócz tego znalazły się w tym tomie życiorysy znanego historyka wrocławskiego ks. Franciszka Seppelta i zmarłego w r. 1881 ks. Franciszka Görlicha oraz liczne przyczynki do historii wrocławskiej diecezji, jak np. G. Steller a o dziejach dóbr żagańskich Augustianów; A. Moeperta o najstarszych dokumentach i posiadłościach wrocławskiego klasztoru św. Wincentego, J. Gottschalka o św. Jadwidze oraz o kapłanach diecezji wrocławskiej, którzy przebywali w obozie w Dachau.

Tom XXVI (1968), ss. VIII + 461 (i następne) wydał zaliczający się do starszej generacji J. Gottschalk. Wyróżniają się w tym woluminie publikacje G. Steller a o początkach żagańskich Augustianów w Nowogrodzie Bo-brzańskim, A. Świerka o średniowiecznej kancelarii kanoników regularnych św. Augustyna w Żaganiu oraz A. Sabisch a o katastrofalnym pożarze na wrocławskiej wyspie tumskiej w dn. 9 VI 1795 r. H. Neuba ch wylicza wszystkich duchownych polskich i niemieckich, którzy w latach 1867—1918 zasiadali w parlamencie niemieckim. Przy tej sposobności wymienia zgodnie z opinią niemiecką jako agitatora polskiego ks. Bernarda Bogedaina, na równi z ks. Szafrankiem. Natomiast niesłusznie przedstawia ks. Cytronowskiego jako Niemca, a ks. Wajdzie pozwala spokojnie umrzeć na swojej plebanii w Kielczy, kiedy w rzeczywistości krótko przed swą śmiercią musiał on uchodzić przed bojówkarzami niemieckimi do polskiej części Górnego Śląska. W dziale recenzyjnym znamieną jest często powtarzająca się wzmianka, iż ludność polska identyczna jest z ludem mówiącym gwara, tzw. *wasserpolnisch* (np. na s. 385).

W tomie XXVII (1969), na uwagę zasługują prace: A. Świerka o dziejach śląskich księgozbiorów prywatnych aż do początków XVI stulecia oraz A. Sa-bisch a o opiece duszpasterskiej nad niemiecką ludnością katolicką, pozostałą po klęsce Hitlera na Dolnym Śląsku.

Tom XXVIII (1970), ss. VII + 284, zawiera prace m. in. H. Grüger a o Morimondzie jako domu macierzystym śląskich klasztorów cysterskich; F. Machi-leka o obrazach i kulcie św. Jacka w diecezjach bawarskich oraz A. Strna-da o relacji ks. bpa wrocławskiego Roberta Herzoga o stanie biskupstwa w r. 1883. W owym sprawozdaniu do Rzymu pisze: „Z wyjątkiem najmniejszych dzieci muszą się uczyć religii w języku niemieckim, którego nie znają. Stąd też najczęściej nie pojmują nawet podstaw wiary katolickiej. Z najwyższej pochwały godnym zapałem uczą jednak proboszczowie chłopców i dziewczęta przez kilka lat w języku polskim, aby ich dobrze przygotować do pierwszej Komunii św. Rząd powinien w sprawie nauczania religii w języku niemieckim poczynić większe ustępstwa. Toteż ciągle się tego domagam od ministerstwa dla spraw szkolnych.” (s. 210).

Tom XXIX (1971), nie przynosi materiałów godnych wyróżnienia. Natomiast baczniejszej uwagi wymaga:

Tom XXX (1972), ss. VII + 255, w którym A. Sabisch ogłosił „dokumenty”, odnoszące się do ks. bpa Stanisława Adamskiego. W streszczeniu ujął to A. Świerk jako tłumacz na język polski w następujące słowa: „A. Sabisch ogłasza i komentuje na ss. 171—201 dziesięć dokumentów dotyczących podróży wizytacyjnej katowickiego biskupa Stanisława Adamskiego po górnośląskiej części diecezji wrocławskiej w maju i czerwcu 1945 r. Większa część Górnego Śląska była w r. 1945 zajęta przez wojska radzieckie i odcięta od rezydującego w Johannesberg kard. Bertrama, jego generalnego wikariusza dra Negwera oraz zamkniętego w obłożonym Wrocławiu kan. Kramera. Bp Adamski przebywał we Wrocławiu po kapitulacji od 15 do 17 maja 1945 r. i omawiał *privatim* z Kramerem sprawę dotyczące stanu duszpasterstwa i kleru w górnośląskiej części diecezji. Cztery sprawozdania z tych podróży są znane. Kard. Bertram poinformowany o podróżach bpa katowickiego po jego diecezji zareagował na to z oburzeniem. Bp Adamski oświadczył wszędzie, że wysiedlenie ludności niemieckiej jest sprawą przesądzoną, gdyż Polska nie będzie tolerowała mniejszości niemieckiej na ziemiach zachodnich. Adamski żądał utworzenia osobnego wikariatu generalnego dla Śląska Górnego z rdzennym Polakiem na czele.” (s. 235). Niestety A. Sabisch znał tylko „dziesięć dokumentów” o bardzo wątpli-

wej proveniencji, a nie znał właściwego i autentycznego dokumentu, w którym ks. bp Adamski za pośrednictwem ks. prymasa kard. Hlonda przedłożył Kurii Rzymskiej w dn. 30 X 1946 r. sprawozdanie z owych podróży do Wrocławia. Zamiast ks. kard. Bertrama, o którym ks. bp Adamski nie wiedział, że już dawno opuścił Wrocław, spotkał tam ks. bpa sufragana Ferchego, ks. kan. Niedbałę oraz ks. Kramera, który był oficjalnym zastępcą nieobecnego wik. gen. Negwera. Ponieważ wokół Wrocławia na jakieś sto kilometrów wszelka łączność była zerwana, a do wymienionych księży żadne wiadomości z terenu nie docierały ani też żaden z nich nie odważył się na wypadu poza Wrocław, przyjęli ks. bpa Adamskiego z wielką radością i prosili go o informacje dotyczące: a) sytuacji w arcybiskupstwie, b) zamiarów władz wobec Kościoła, c) wskazówek, jak zachować Kościół i ludność przed dalszymi stratami. Takie są fakty, udokumentowane odpisami, przechowywanymi w archiwum katowickiej Kurii Diecezjalnej. Informatorzy, którzy o tym donieśli ks. kard. Bertramowi, woleli całą sprawę przedstawić w innym naświetleniu, bo wiedzieli, że jest przeczulony na punkcie zarządzania swą diecezją, co już przed laty odczuli komisarze plebiscytowi, Schioppa w Cieszynie i Ratti w Opolu.

W tym samym tomie znalazła się napisana przez J. Kumora historia o katolickich proboszczach w Tarnowskich Górach, w której od razu we wstępie twierdzi, iż pierwotnymi mieszkańcami Tarnowskich Gór byli oczywiście niemieccy ewangelicy, budowniczymi tamtejszego pierwszego kościoła, czyli zboru. Tymczasem w zdeponowanych w Archiwum Metropolitalnym w Krakowie dekretach egzekucyjnych do wizytacji z r. 1598 znajduje się następująca notatka: *Inter limites parochiae Tarnowicensis* (obecne Tarnowice Stare — F. M.) *locatam initio habuit capellam ex concessione bonae memoriae Petri Thomiczki (1523—1535) ad postulationem eius colonorum et capitanei Bithomiensis factam, ut habetur in actis eiusdem II. Thomiczki in usum catholicorum constructam, quam nunc haeretici occupaverunt...*" Tyle Autorowi artykuły do wiadomości, aby nareszcie skończyć z legendą o pierwszych ewangelikach i ich świątyni w Tarnowskich Górach.

„ŚLAŃSKI KWARTALNIK HISTORYCZNY — SOBÓTKA”

r. XXVI (1971), który w zeszycie 4. ogłosił: pracę G. Labudy, *List papieża Paschalisa II do niewiadomego arcybiskupa polskiego z początku XII w. jako przyczynek do dyskusji nad factum bpa krakowskiego Stanisława*; H. Barycza, *Między Nysą a Krakowem, czyli szkoła w Nysie w promieniach uniwersytetu krakowskiego w okresie Odrodzenia* oraz J. Śliźnińskiego, o Janie Amosie Komeńskim w Polsce.

Rocznik XXVII (1972), zeszyt 2. zawiera artykuł J. A. Gierowskiego o pietyzmie na ziemiach polskich (do połowy XVIII w.)

*

Spośród wydawnictw uniwersyteckich pragniemy zwrócić uwagę na działalność wydawniczą Wszechnicy Wrocławskiej, o którą już częściej się dopytywano. Poszczególne wydziały mają tam od lat swoje własne pisma o wspólnej nazwie *Acta Universitatis Wratislaviensis*, które wychodzą na ogół w bardzo niskim nakładzie i dlatego w księgarniach są prawie niedostępne. M. i. Wydział Filozoficzno-Historyczny rozprowadza pięć specjalnych pism: *Antiquitas*, *Historia*, *Prace Pedagogiczne i Psychologiczne*, *Prace Filozoficzne* oraz *Studia Archeologiczne*. W naszych „Notatkach” uwzględnimy:

„HISTORIA”

Tom VIII, Wrocław 1964, ss. 218 wykazuje kilka takich artykułów: H. Kałucka, *U progu badań nad klasztorem krzeszowskim*; L. Matusiak, *Stan badań nad klasztorem kłodzkim na tle klasztorów augustiańskich w Polsce*; B. Leszczyńska, *W sprawie monografii Ludolla ze Żagania*; I. Czechorowska, *O celowości badań nad śląskimi klasztorami klarysek*; A. Świerk, *Rektorzy pierwszej szkoły miejskiej we Wrocławiu w okresie przed reformacją*.

Tom IX, Wrocław 1965, ss. 171, zamieszcza dwa tego rodzaju artykuły: B. Turon, *„Liber Antiquus”*, kopiaż biskupstwa krakowskiego oraz H. Drygala i J. Rybarski, *O położeniu ekonomicznym i społecznym chłopów w dobach trzech klasztorów benedyktyńskich, względnie cystejskich na podstawie „Liber Beneficiorum” Długosza*.

Tom XIV, Wrocław 1968, ss. 200 publikuje prace: L. Matusiak, *Michał Czacheritz z Nysy na tle kultury kanoników regularnych XV w.* oraz J. Drabiny, *Ośrodki kaznodziejskie Wrocławia jako centra walki z Jerzym z Podiebradu*.

Tom XVI, Wrocław 1969, ss. 159, zamieszcza: S. Ochmann o pretensjach szlachty polskiej do duchowieństwa w latach 1615—1618.

Tom XIX, Wrocław 1970, ss. 307 przynosi liczniejsze rozprawy z tej dziedziny, mianowicie K. Bobowskiego, *Ze studiów nad dyplomatyką papieską XII w.*, B. Turonia, *„Liber Niger” kopiaż biskupstwa wrocławskiego*, Z. Mazura, *Przyczynki do historii klasztoru dominikańskiego w Lewinie Brzeskim*, M. Kapłona, *Księżęta śląscy a klasztor kanoników regularnych w Żaganiu w latach 1217—1439* oraz J. Drabiny, *Działalność dyplomatyczna legata apostolskiego Hieronima Lando na Śląsku i w Polsce w latach 1459—1464*.

Tom XX, Wrocław 1971, ss. 205. Szczególnie interesujący i dobrze opracowany jest artykuł Z. Surmana o ks. Pawle Kamińskim, czyli o powstaniu i upadku ruchu starokatolickiego na Górnym Śląsku.

*

Oprócz tego ukazały się następujące dzieła, mające związek z dziejami Kościoła na Śląsku: *Liber Mortuorum Abbatiae S. Vincentii Wratislaviensis*, Rec. K. Malczyński, pref. et annot. B. Kürbis et R. Walczak, Warszawa 1971, ss. LVIII + 243 — stanowi nekrolog opactwa św. Wincentego od XIII do XVII stulecia, zaopatrzone w reprodukcje i odpowiedni komentarz. *Studia Śląskie*, Seria Nowa, t. XX, Opole 1971 ogłosiły m. i. pracę B. Reinerja o zmianach organizacji administracji Kościoła Katolickiego na Śląsku w XIX i XX w. oraz L. Winowskiego o innowiercach w średniowiecznych wyobrażeniach i legendach. Rzadko w polskiej historiografii poruszany temat opracował S. Trzeciakowski, *Kulturkampf w zaborze pruskim*, Poznań 1970, ss. 320. Terytorialny zasięg pracy był ogromny i dlatego też rezultat odnośnie terenów śląskich jest niezadowalający. Toć poszczególne tereny posiadają swoje specyficzne cechy i *Kulturkampf* z różnych powodów przebiegał na Górnym Śląsku w sposób odmienny. Pierwszeństwo miały w oczach Autora oczywiście strony rodzinne, czyli Poznańskie. W dodatku wykraczał Autor często poza ramy swego tematu i prawie jedną trzecią część publikacji poświęcił sprawom, które nie miały związku z *Kulturkampfem*. Krótkiego komentarza wymaga również opracowana przez S. Podlewskiego książka: *Wierni Bogu i Ojczyźnie. Duchowieństwo w walce o niepodległość Polski w drugiej wojnie światowej*, Warszawa 1971, ss. XVI + 479. Mimo dużej obję-

tości dowiadujemy się dopiero na ostatniej stronie, że jest to pierwszy tom, a poszczególne diecezje uwzględnione będą szczegółowo w drugim tomie. Własny pogląd na powzięte przez siebie zadanie wyjawiał Autor w obszernym wstępie na s. IX, gdzie wyznał, iż „książka nie rości sobie pretensji do naukowej ścisłości i systematyki”. Tym samym musimy mu wybaczyć liczne niedokładności. Po kilku stronach zmienił jednak swoje zdanie i na s. XVI z tupetem zapewnił, iż „książka zasługuje na szczególne potraktowanie, bowiem jej walor udokumentowanej informacji historycznej pełni określone, pozytywne funkcje dydaktyki społecznej”. Przy takim dowodzeniu obawiamy się, że raczej spełni się pierwsza zapowiedź, choćby z tej racji, że hitlerowcy nie lubili pozostawiać po sobie „udokumentowanych informacji”. Zupełnie innego pokroju jest napisana przez R. Buchalę książka *Polska-NRD-NRF-Watykan. Status Quo w Europie Środkowej, Zarys problemu*, Katowice 1972, w której starał się przeprowadzić próbę analizy wzajemnych stosunków pomiędzy wymienionymi krajami a Watykanem.

PRZEGLĄD ARTYKUŁÓW ZWIĄZANYCH Z HISTORIĄ ŚLĄSKA

opublikowanych w Zaraniu Śląskim, Kwartalniku Opolskim, Sobótce od drugiego półrocza 1971 do końca roku 1972.

„ZARANIE ŚLĄSKIE”

1971 r. (XXXIV), z. 2

B. Poloczkowa, *Sposoby zarobkowania i zdobywania kwalifikacji zawodowych we wsi Brenna, powiat Cieszyn, w okresie życia ostatnich trzech pokoleń.*

1971 r. (XXXIV), z. 3:

J. Ziemia, *Komisariat Rad Ludowych Śląskich w Sosnowcu (IX 1919-III 1920)*. L. Szaraniec, *Strajki okupacyjne w górnictwie górnośląskim w 1936 roku*. M. Heller, *Uwagi o pracy Romana Prašila: Czynna walka narodowo-wyzwoleńcza na Śląsku Cieszyńskim w latach 1939—1945*. M. Pionk, *Przyczynek do historii harcerstwa w okresie powstań śląskich*. A. Szefer, *„Kriegstagebuch” jako źródło do dziejów rejencji katowickiej w latach okupacji hitlerowskiej.*

1972 r. (XXXV), z. 1—2:

M. Paździóra, *Górnośląska NPR wobec kryzysu demokracji parlamentarnej i zamachu majowego (listopad 1925—lipiec 1926)*. J. Saratowicz-Stolarzewiczowa, *Pomoc Polonii amerykańskiej dla Śląska w okresie powstań i plebiscytu w świetle wybranych czasopism polsko-amerykańskich*. A. Szefer, *Wysiedlenie ludności polskiej z rejencji katowickiej w latach 1939—1945. Próba bilansu*. T. Janik, *Ruch sportowy na Górnym Śląsku w latach 1919—1921.*

1972 r. (XXXV), z. 3:

A. Topol, *Działalność Polskiej Partii Robotniczej w powiecie pszczyńskim w okresie okupacji (1939—1945)*. L. Brożek, *Robert Zanibal, zapomniany cieszyński pisarz-folklorysta*. J. Zawada, *Wspomnienia z pierwszego tajnego kółka socjalistycznego w Gimnazjum Polskim w Cieszynie*. A. Szefer,

Kilka uwag na temat strat śląskich zasobów archiwalnych i dzieł sztuki w latach wojny i okupacji hitlerowskiej, A. Opałek-Orzechowska, *Ewolucja zjawisk przestępczości kryminalnej na terenie województwa katowickiego i Katowic w okresie lat 1961—1967* oraz R. Lubas, *Wokół tradycji poezji i satyry powstań śląskich*.

1972 r. (XXXV), z. 4:

W. Zieliński, *Integracja Górnego Śląska z innymi ziemiami polskimi (na przełomie XIX i XX w.)*. E. Długajczyk, *Zmiana suwerenności na Górnym Śląsku w 1922 roku*. J. Przewłocki, *Problemy rozwoju życia politycznego na Górnym Śląsku na przełomie 1921/1922 roku*. M. Wanatowicz, *Kształtowanie polskiego charakteru instytucji społecznych na Górnym Śląsku w latach 1922—1939 (dotyczyło Spółki Brackiej i Pszczyńskiego Bractwa Górniczego)*.

„KWARTALNIK OPOLSKI”

1971 r. (XVII), z. 1:

J. Wyględa, *W 50 rocznicę III powstania śląskiego*.

1971 r. (XVII), z. 2:

J. Zaremba, *Pierwsze polskie druki cieszyńskie*. (Zakończenie artykułu znajduje się w z. 3.) E. Orzechowski, *Terytorialne podziały na Śląsku*. (Temat ciągnie się przez wszystkie inne zeszyty z zakończeniem w roczniku XVIII (1972), z. 3). Z. Bednorz, *Konfrontacje kulturalne na ludowych szpaltach*. (Z lektury polskiej prasy na Śląsku z przełomu XIX i XX w.)

1971 r. (XVII), z. 3:

A. Longiewska, *Francuzi w obronie praw Polski do Górnego Śląska w okresie plebiscytu*. S. Rospond, *„Les amis de la Pologne” za polskim Górnym Śląskiem*.

1971 r. (XVII), z. 4:

F. A. Marek, *„Jutrzenka Górnośląska”*. E. Wołowik, *Walka o język polski w „Nowinach Codziennych”*.

1972 r. (XVIII), z. 1:

E. Mendel, *Polskie środowisko społeczno-polityczne w Opolu w okresie plebiscytu i powstań śląskich (1919—1921)*. H. Borek, *Osadnictwo Opolszczyzny w świetle nazw miejscowych*.

1972 r. (XVIII), z. 3:

K. Kwaśniewski, *Niektóre statystyczne wskaźniki aktywności kulturalnej w województwie opolskim oraz w poszczególnych jego powiatach na tle wszystkich innych województw polskich*. J. Bar, *Regionalizm w dydaktyce a kształtowanie postaw patriotycznych dzieci i młodzieży*;

J. Pośpiech, *Z dziejów folklorystyki polskiej na Górnym Śląsku (1825—1922)*. (Ciąg dalszy jest w z. 4). J. Szafarczyk, *Moja służba w „Grupie Wschód” wojsk powstańczych w czasie III powstania śląskiego*. St. Bąk, *W drodze na Śląsk i na Śląsku*. (Zakończenie wspomnień pedagoga w z. 4). E. Mendel, *Bołko Liguda-Sylwetka działacza Związku Polaków w Niem-*

czech. J. J. Doliński, *Wymowny dokument (niezatwierdzenia polskiego sołtysa Józefa Kapicy w r. 1924 w Rozmierku w powiecie strzeleckim)*. S. Rospund, *Zagadka archeologiczna i nazewnicza grodu Reczen (Poszukiwania za rzekomą pierwszą rezydencją biskupów wrocławskich)*.

1972 r. (XVIII) z. 4:

K. Heska-Kwaśniewicz, *O, spuściznie rękopiśmiennej Emanuela Imieli*. J. Madeja, *Z dziejów seminarium nauczycielskiego w Opolu-Prószkowie*. M. Kaczmarek, *Profesora Romana Pollaka umiłowanie Śląska*. (Był wydawcą „Officyny” Walentego Roździeńskiego itp.) F. Szymiczek, *Ludwik Ręgorowicz (1888—1970)* (Dawny naczelnik Wydziału Oświecenia Publicznego w Katowicach).

„ŚLĄSKI KWARTALNIK HISTORYCZNY — SOBÓTKA”

1971 r. (XXVI), z. 2:

Z. Surman, *Komuna Paryska w świetle współczesnej prasy śląskiej*.

1971 r. (XXVI), z. 3:

N. Czaplinski, *Powstanie i rozwój koncernu „Katolika” w Bytomiu w latach 1898—1914*.

1971 r. (XXVI), z. 4:

K. Orzechowski, *Acta do dziejów śląskiego sejmu (wiek XV—XVIII)*. J. Leszczyński, *Zabiegi i przetargi wokół Śląska w czasie wojny trzydziestoletniej*. W. Długoborski, *Powiązania ekonomiczne Górnośląska z Małopolską w XVIII i w początkach XIX wieku*.

1972 r. (XXVII), z. 1:

Materiały sesji naukowej poświęconej 50 rocznicy III powstania śląskiego. Oprócz tego jest artykuł N. Daviesa, *Wielka Brytania a plebiscyt cieszyński 1919—1920*.

1972 r. (XXVII), z. 3:

S. Michalkiewicz, *Stan i perspektywy badań nad historią miast i rejonów Dolnego Śląska*. K. Orzechowski, *Diariusze Śląskie*. (Są to notatki o sprawach omawianych na kolejnych posiedzeniach śląskich zgromadzeń stanowych i stanowią cenne uzupełnienie do *Acta Publica*). Z. Szkurłatowski, *Z badań nad piśmiennością chłopów na Śląsku pod koniec XVIII wieku*. (Na przykładzie wsi dolnośląskich). E. Ligęza, *Dokument księcia wrocławskiego Władysława z 27 VII 1269 roku*. (Sprawa autentyczności kupna trzech ogrodów nad Olawą i budowy folusza). L. Niedziela, *Przyczynek do dziejów walki o polskość Wrocławia w pierwszym dziesięcioleciu XVII wieku*. (Zmagania dominikanów polskich z niemieckim mieszczaństwem wrocławskim). R. Gelles, *Ruch polski na Śląsku Środkowym i we Wrocławiu w 1919 r. w świetle memoriału niemieckiego agenta*.

1972 r. (XXVII), z. 4:

J. Pošvar, *Rozwój prawa menniczego i mennictwa na Śląsku w pierwszej połowie XVII wieku*. K. Orzechowski, *Geneza i istota śląskiego „Conventus Publicus”*. (Wyjaśnienie różnicy pomiędzy sejmem i konwentem ogólnośląskich zgromadzeń stanowych). K. Kozielski, *Sytuacja przemysłu ciężkiego na Zaolziu (październik 1938 — wrzesień 1939)*.

PRZEGLĄD WAŻNIEJSZYCH PRAC DOTYCZĄCYCH ŚLĄSKA

Dział historyczny

Ze wspomnianych już w pierwszym dziale *Acta Universitatis Wratislaviensis* zawierają rozprawy dotyczące historii Śląska następujące tomy serii:

HISTORIA

Tom VIII: R. Heck, *Miniatury wrocławskiego rękopisu Jakuba de Cessulis, liber super ludum scacorum*; W. Korta, *Stan i potrzeby badań nad annalistyką śląską do końca XV w.* i R. Sękowski, *Przyczynek do dyskusji w sprawie kryteriów przynależności narodowościowej w epoce feudalnej.*

Tom IX: K. Bobowski, *Ze studiów nad dokumentami i kancelarią Bolesława Wstydliwego* i M. Nawrat, *Język polski w zabytkach cechowych miasta Opola*

Tom X: L. Wiatrowski, *Ekonomika hutnictwa żelaza w księstwie pszczyńskim od XVII do początków XIX w.* J. Janczak, *Połączenie pocztowe na Śląsku pod koniec XVIII w.* Z. Kwaśny, *Hutnictwo szkła na Górnym Śląsku w pierwszej połowie XIX w.* i S. Pajączkowski, *Konsumy górnośląskie w latach 1869—1902.*

Tom XI: L. Wiatrowski, *Gospodarstwo wiejskie w dobrach pszczyńskich od połowy XVII do początku XIX w.*

Tom XIII: M. Pater, *Karol Miarka u progu działalności politycznej*; B. Zając, *Akcja przedwyborcza Stronnictwa Ludowego w 1897 r.* i A. Galos, *Sprawy Rakowskiego i Krysiaka*, (Ogłosili przed I wojną światową kilka tajnych dokumentów, np. o osławionej Hakacie).

Tom XIV: A. Stojanowska, *Materiały źródłowe do dziejów Podiebradów śląskich, przechowywane w Archiwum Państwowym we Wrocławiu.*

Tom XV: S. Inglot, *Z życia codziennego chłopów polskich od XVI do XVIII w.*; A. Nyrek, *O potrzebie zespolonych badań geograficzno-historycznych na Śląsku*; L. Wiatrowski, *Browarnictwo i gorzelnictwo w księstwie pszczyńskim w XVIII i na początku XIX w.* i Z. Kwaśny, *Śląskie tabele generalne z 1809 r.*

Tom XVI: T. Kaklin, *Spółeczeństwo doby saskiej w oczach moralisty.*

Tom XVII: R. Heck, *Problem państwa i władzy w kronice Kosmasa. L. Matusiak, Wpływ myśli czeskiej na Śląsku w świetle rękopisów kanoników regularnych św. Augustyna w XIV i XV w.* A. Nyrek, *Problem upadku i odrodzenia gospodarki stawowej w Polsce i w Czechach w XIX w.* i W. Płuskiwicz, *Polska opinia publiczna a zajęcie Czech i Moraw 15 marca 1939 r.*

Tom XVIII: S. Michalkiewicz, *Rzemiosło na Śląsku w połowie XIX w.* Z. Kwaśny, *Z dziejów dzieci i młodocianych robotników w zakładach przemysłowych na majątkach Schaffgotschów w latach 1854—1872.*

Tom XIX: Z. Poloch, *Formuła: „Harum quibus sigillum nostrum est appensum testimonio litterarum” w dokumentach Kazimierza Wielkiego.* A. Gancel-Kowalewska, *Druka kontynuacja Kosmasa jako źródło do dziejów XIII w.* i J. Drozd, *Biblioteka Podiebradów w świetle inwentarza z 1818 r.*

Tom XX: S. Michalkiewicz, *Sprawa polska w prasie śląskiej w okresie rewolucji w Rosji w latach 1917—1918 na przykładzie dzienników wrocławskich* i J. Pabisz, *Rozwój czasopism województwa śląskiego w świetle statystyki (1922—1939).*

Uniwersytet Śląski w Katowicach opublikował:

„Prace Historyczne” zeszyt II, Katowice 1971, ss. 135. Spośród ogłoszonych artykułów dotyczą okolic śląskich: M. Grzyb, *Sprawa memoriału rad zakładowych kopalń węgla kamiennego „Wujek” i „Michał” z 24 II 1939 r.* B. Szyn-dler, *Wysadzenie w powietrze pomnika powstańców śląskich w Bogucicach* i J. Wilk, *Rozwój górnictwa węglowego na terenie Michalkowic do r. 1933.*

W wydawanych przez Uniwersytet Śląski „*Pracach Historyczno-Literackich*” znalazł się w zeszycie II, Katowice 1971, ss. 113. artykuł M. Pawłowiczowej o korespondencji J. I. Kraszewskiego z redakcją „*Gwiazdki Cieszyńskiej*”:

Prace treści historycznej notujemy z następujących wydawnictw seryjnych:

STUDIA I MATERIAŁY Z DZIEJÓW WOJEWÓDZTWA KATOWICKIEGO W POLSCE LUDOWEJ

p. red. H. Rechowicza, t. V, Katowice 1970, ogłosiły m. in. artykuły Z. Gorczycy o rozwoju szkolnictwa podstawowego w województwie katowickim w okresie 25-lecia PRL, F. Szymiczka o prasie i piśmiennictwie w województwie śląsko-dąbrowskim 1945—1950 oraz J. Koźlika kronikę najważniejszych wydarzeń w województwie katowickim w latach 1950—1956. Tom VI, Katowice 1971, zawiera studia: H. Roli o miejscu i roli przemysłu województwa katowickiego w rozwoju gospodarczym Polski Ludowej w latach 1945—1970. Tegoż: *Awans społeczny górników i hutników w latach 1941—1949*. F. Serafina o początkach władzy ludowej w powiecie pszczyńskim (styczeń 1945 r.—styczeń 1947 r.) Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Komitetu Odbudowy Szkół za okres 1 IV 1947—31 III 1952 oraz Kronikę ważniejszych wydarzeń w województwie katowickim 1957—1969.

Tom VII, Katowice 1972, ogłosił materiały z sesji naukowej, zorganizowanej w XXX rocznicę powstania PPR w Katowicach w dniach 24—25 stycznia 1972 r. *Studia i Materiały z dziejów Śląska* t.X p. red. K. Popiołka, Wrocław 1970, ss. 443, przynoszą artykuły o strukturze śląskiego proletariatu w latach 1849—1873, o sprawie górnośląskiej w sejmie pruskim w latach 1919—1922 i o problemach polskich przy wyborach do parlamentu Rzeszy w 1930 r. a w „*Materiałach*” o przemianach podziału polityczno-administracyjnego na obszarze dzisiejszego województwa katowickiego.

Tom XI p. red. J. Chlebowczyka i K. Popiołka, Wrocław 1971, ss. 357, rozwodzi się nad stosunkiem Francji do sprawy górnośląskiej w latach 1918—1922, nad nastawieniem parlamentu Rzeszy do decyzji Rady Ambasadorów i postanowień Konwencji Genewskiej oraz o Pszczyńskim Bractwie Górniczym w okresie międzywojennym.

STUDIA ŚLĄSKIE, SERIA NOWA

Tom XX, Opole 1971, ss. 540 + 4 nlb, publikują prace: A. Brożka o najstarszych polskich relacjach prasowych o pionierach górnośląskich w Teksasie, T. Ładogórskiego o próbie określenia polsko-niemieckiej granicy językowej na Dolnym Śląsku w XVI w. i S. Rosponda o informacjach i dezinformacjach co do polsko-niemieckiej granicy językowej na Śląsku w XIX w.

Tom XXI, Opole 1972, ss. 600, ogłasza m. i. artykuły: B. Reintera o polityczno-administracyjnych podziałach Górnego Śląska w XIX i XX w., A. Koniecznego o Polenlager-Obozach dla wysiedlonej ludności polskiej na Górnym Śląsku w latach 1942—1945, S. Sochackiej o gramatykach i słownikach polskich na Śląsku w XVII i XVIII w. oraz bibliografię zawartości *Studiów Śląskich* od t. I (1958) do t. XX (1971).

Tom XXII, Opole 1972, ss. 363, zawiera m. i. studia: E. Kleina nad problemem antypolskiego ustawodawstwa wyjątkowego na Górnym Śląsku w latach 1914—1919, relacje S. Sochackiej o zachowanej korespondencji między Wł. Nehringiem a Lucjanem Malinowskim. (Nehring przed stu laty objął wrocławską katedrę języków i literatur słowiańskich (1868—1907), a łączyły go z Akademią Umiejętności i L. Malinowskim pokrewne zainteresowania i zamiłowania). Ponadto dołączył M. Wrzosek swoje spostrzeżenia o administracji niemieckiej na okupowanych terenach Górnego Śląska w okresie od 3 IX—25 X 1939 r., a K. Musioł zestawił bibliografię wszystkich śląskich czasopism muzycznych.

Z innych zbiorowych wydawnictw: *Rocznik Komisji Historycznoliterackiej* w t. X, Kraków 1972, ss. 156 ogłosił pracę J. Zaremby o dwóch pierwszych pisarzach polskich na Śląsku Cieszyńskim: J. Muthmanie i S. L. Zasadiusu, a *Dzieje Najnowsze*, r. III(1971), z. 4, ss. 160, zawierają m. i. pracę Z. Boday-Krażel o likwidacji skutków niemieckiej listy narodowościowej na Górnym Śląsku w pierwszych miesiącach po wyzwoleniu.

Pojawiła się również *Historia Polski*, t. III, część II: 1900—1914 p. red. Ż. Kormanowej i W. Wajdus, Warszawa 1972, ss. 992 + mapy, która opisuje według aktualnego stanu badań stosunki gospodarczo-społeczne na ziemiach polskich pod poszczególnymi zaborami, wpływy rewolucji w r. 1905 i rozwój polityczny aż do wybuchu pierwszej wojny światowej. Przeglądy, wykazy itp. zaliczające się do działu historycznego: *Bibliografia historii Polski XIX w.*, t. II, cz. 2, Wrocław 1972, ss. 780. (Zarejestrowała historyczne publikacje dotyczące lat 1831—1864.) *Bibliografia Śląska* za 1967 r. oraz osobny tom za 1968 r., wydana w Katowicach—Krakowie w r. 1971, względnie 1972, stanowi zestaw wszelkich artykułów, jakie się ukazały w latach 1967 i następnym na temat zagadnień śląskich.

*

Jako zwarte prace historyczne ukazały się m. i.:

F. A. Marek, *Najdawniejsze czasopisma polskie na Śląsku 1789—1854*, Wrocław—Opole 1972, ss. 317. Jest to monografia, opracowana na podstawie materiałów archiwalnych, zdeponowanych przeważnie w Niemieckim Archiwum Centralnym w Merseburgu. Wylicza dziewięć czasopism: *Gazety Śląskie dla ludu pospolitego*, *Jutrzenka Górnos Śląska*, która się jednak nie ukazała, *Tygodnik polski*, poświęcony włościanom, *Dziennik Górnos Śląski*, *Tygodnik Katolicki*, *Telegraf Górnos Śląski*, *Gazeta wiejska dla Górnego Śląska*, *Znicz*, *Pismo zbiorowe Młodzieży Polskiej* i *Poradnik dla ludu górnos Śląskiego*. Oprócz charakterystyki poszczególnych pism nakreślony jest również rozwój pruskiego aparatu cenzury. Podobny temat porusza Z. Bednorz, *Nad rocznikami dawnych gazet śląskich. Studium z polskiego życia literacko-kulturalnego przełomu XIX i XX wieku*, Wrocław 1971, ss. 185 + 3 nlb. Autor w ujęciu narracyjnym przedstawia wyniki badań źródłowych polskiej prasy z lat 1889—1901, nakreślił ciężki żywot redaktorów, metody upowszechniania gazet oraz trudną pracę agentów i kolporterów. J. Moskał i S. Wilczek, *Album pisarzy śląskich*, Katowice 1972, ss. 137 + 5 nlb. Zawdzięcza swoje powstanie inspiracji katowickiego dwutygodnika *Poglądy*. J. Moskał wykonał portrety, a S. Wilczek dodał krótkie fragmenty twórczości względnie biografię danego pisarza. Są między nimi również księża, ale bez podania ich stanu. *Ruch polski w Niemczech w latach 1922—1939. Bibliografia*. Opracowały H. Lipka, A. Mroczkowska, E. Wyglenda, Opole 1972, ss. 71, czyli zestaw literatury o dziejach ludności polskiej w Republice Weimarskiej i III Rzeszy. T. Kowalak, *Prasa niemiecka w Polsce 1918—1939. Powiązania i wpływy*. Warszawa 1971, ss. 416. Chronologicznie podzielona została na dwa okresy: W cieniu Republiki Weimarskiej oraz w latach terroru hitlerowskiego. Całość oparta jest na archiwaliach warszawskich, śląskich i poczdamskich. Uwzględnione zostały wszystkie wydawnictwa periodyczne z wyjątkiem półrocznych i rocznych, które według zdania Autora zaliczyć należy do publikacji zwartych. Tak samo prasa religijna potraktowana została pobieżnie, gdyż według opinii Autora nie miała większego znaczenia politycznego w życiu mniejszości niemieckiej. J. Małdry, *Prasa przesiedleńcza i ziomkowska w latach 1945—1970*, Katowice 1972. Autor w tym wypadku daje wykaz i omawia czasopisma organizacji ziomkowskich, ich nastawienie oraz oddziaływanie na opinię publiczną.

Inwentarz rękopisów Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, t. IV, Wrocław 1972, ss. X + 774 stanowi dalszy ciąg zaanonsowanego

w poprzednich naszych „Studiach” Inwentarza i obejmuje rękopisy od nr. 13001 do 13725. Podobnego rodzaju jest *Katalog rękopisów staropolskich Biblioteki Kórnickiej, XVI—XVIII w.*, t. I, Wrocław 1971, ss. XI + 604. *Atlas województwa katowickiego*, opracowanie zbiorowe, Warszawa 1971, ss. 8 nlb. + 48 map + 15 stron tekstu. Oprócz map zawiera liczne diagramy i wykresy, a treścią są zagadnienia ogólne, warunki naturalne, ludność, przemysł, budownictwo, rolnictwo, komunikacja, ochrona zdrowia, oświata, kultura i sztuka. H. Borek, *Opolszczyzna w świetle nazw miejscowych*, Opole 1972, ss. 209. W przystępny sposób omawia Autor pochodzenie i dzieje wszystkich nazw aktualnie istniejących osad na Opolszczyźnie. Końcowy wykaz alfabetyczny ułatwia odnalezienie poszukiwanej nazwy. J. Jaros, *Słownik historyczny kopalń węgla na ziemiach polskich*, Katowice 1972, ss. 182. Jest to pierwszy w naszej literaturze słownik historyczny kopalń m. i. w okręgu górnośląskim. Alfabetyczny układ haseł w obrębie poszczególnych części, wyszczególniający nazwę kopalni oraz miejscowość, w której powstała, datę nadania, właściciela, krótki zarys dziejów nadają mu charakter pożytecznej encyklopedii. J. Kockot, *Instytut Śląski—Instytut Naukowo-Badawczy w Opolu (1957—1972)*, Opole 1972, ss. 29. Służy jako informator ogólny o zadaniach Instytutu i ich dotychczasowej realizacji, wydany z okazji 15 lat istnienia, a właściwie reaktywizacji Instytutu Śląskiego, powołanego do życia w 1934 r. w Katowicach przez dra Romana Lutmana.

G. Labuda, *Polska granica zachodnia. Tysiąc lat dziejów politycznych*, Poznań 1971, ss. 452, tablic 31. Jest to owoc 25 lat żmudnych studiów przygotowawczych nad losami granicy z naszymi zachodnimi sąsiadami. Poza pierwszą częśćią pracy, poświęconą sprawom ogólnego znaczenia i rozwojowi pojęcia granic w minionych wiekach, przedstawia w głównej części w sposób chronologiczny wszystkie fazy kształtowania się granicy zachodniej od wczesnego średniowiecza aż do układu podpisanego pomiędzy Polską a NRF w 1970 r. W. Dziewulski, *Dzieje ludności polskiej na Śląsku Opolskim*, t. I: *Od czasów najdawniejszych do wnosy ludów*, Opole 1972, ss. 187. Tytuł tej na większą skalę zakrojonej pracy orientuje dostatecznie o treści książki, natomiast ocena, ogłoszona w *Kwartalniku Opolskim*, r. XVIII(1972) w nr. 4, ss. 110—117, wypadła negatywnie. F. Szafranski, *Ludwik II brzesko-lignicki, feudalizm śląski z doby późnego średniowiecza*, Wrocław 1972, ss. 144. Jest to monografia o jego władztwie, działalności politycznej w czasie wojen husyckich, o ówczesnych stosunkach kulturalnych i mecenacie wspomnianego księcia. St. Rospond, *Polskość Mikołaja Kopernika z rodu Ślązaka*, Opole 1972, ss. 76 + mapka. Zadaniem szkicu było przedstawienie w sposób jak najbardziej przystępny polskości Mikołaja Kopernika w świetle faktów językowych, głównie przez analizę jego nazwiska oraz miejsca rodowego Koperników. T. Dziekoniński, *Wydobywanie i metalurgia kruszców na Dolnym Śląsku od XIII do połowy XX w.*, Wrocław—Warszawa, Kraków—Gdańsk 1972, ss. 420. W pierwszej części jest mowa o organizacji i administracji oraz przepisach prawnych, obowiązujących w górnictwie śląskim od średniowiecza aż do 1945 r., o rozmieszczeniu złóż kruszcowych i rozwoju techniki wydobywczej, a w drugiej części o poszczególnych ośrodkach produkcji według rodzajów eksploatowanych rud. D. Moleńda, *Kopalnie rud ołowiu na terenie złóż śląsko-krakowskich w XVI—XVIII wieku. Z dziejów postępu technicznego*, Wrocław 1972, ss. 369. Praca uwzględnia zarówno zmiany w technice budowy sztolni i sposoby odwadniania złóż, jak zmiany w ekonomice, doprowadzającej do kapitalistycznego systemu finansowania i nowej organizacji pracy górników, jak też wpływ górnictwa na osadnictwo i strukturę społeczno-gospodarczą ośrodków górniczych. J. Chlebowczyk, *Nad Olzą*, Katowice 1971, ss. 355, czyli dzieje Śląska Cieszyńskiego od połowy XVIII w. po rok 1945, jego życie gospodarcze, społeczne, polityczne i kulturalne. Tenże, *Dwa wieki Kuźni Ustroń*, Ka-

towice 1972, ss. 283. Jest to opis dziejów najstarszego, a dziś jeszcze czynnego warsztatu pracy na Śląsku Cieszyńskim. A. Brożek - H. Borek, *Jeszcze jeden list z Teksasu do Płużnicy z 1855 roku*, Opole 1972, ss. 32. Niniejszy ciekawy dodatek uzupełnia wspomnianą już na początku naszych notatek pracę A. Brożka o pierwszej większej fali emigracyjnej z Górnego Śląska do Teksasu. Przed kilku laty wydał M. Pater dzieło pt. *Ruch polski na Górnym Śląsku w latach 1879—1893*, o którym była wzmianka w poprzednim tomie naszych „Studiów”. Następnie wyszło spod jego pióra: *Centrum a ruch polski na Górnym Śląsku (1879—1893)*, Opole 1971, ss. 320. Autor analizował w tej pracy nastawienie Centrum do coraz wyraźniej usamodzielniającego się ruchu polskiego. Bardzo rozległą, ciekawą, a dotychczas prawie nieznaną problematyką zajęł się E. Mendel w książce: *Polacy na Górnym Śląsku w latach pierwszej wojny światowej*, Katowice 1971, ss. 308. W oparciu o bazę źródłową w archiwaliach i prasie omówił stosunki gospodarczo-społeczne i narodowościowe, postawę ludności polskiej wobec wybuchu wojny, położenie materialne warstw pracujących, udział w wojnie, przemiany w świadomości politycznej i narodowej, a w końcu narastanie ruchu rewolucyjnego na Górnym Śląsku. *Ruch robotniczy na Śląsku Opolskim*, Opole 1971, ss. 111, obejmuje oprócz epizodu z r. 1902 również okres plebiscytu, powstań śląskich i lata międzywojenne. K. Popiołek opracował ponownie: *Trzęsienie powstanie śląskie*, Katowice 1971, ss. 88, natomiast D. Simonides ogłosiła: *Powstania śląskie we współczesnych opowiadaniach ludowych*, Opole 1972, ss. 90. Po części teoretycznej o opowieściach powstańczych, osnutych na kanwie prawdziwych wydarzeń, o ich źródłach i folklorystyce przytacza Autorka w drugiej części 53 takie opowiadania. Wyjątkowy temat rozwinął F. Hawranek, *Niemiecka socjaldemokracja w prowincji górnośląskiej w latach 1929—1933*, Wrocław 1971, ss. 301, przedstawiając jej działalność podczas wielkiego kryzysu ekonomicznego, który doprowadził do opanowania Trzeciej Rzeszy przez faszystów. Natomiast już częściej poruszony temat podjął T. Fałeck i: *Niemieckie szkolnictwo mniejszościowe na Górnym Śląsku w latach 1922—1939*, Katowice—Kraków 1970, ss. 182, ukazując społeczną i polityczną rolę szkoły niemieckiej oraz dążenia i żądania niemieckich organizacji w sprawie szkolnej. Dotychczas w ogólnym zarysie nietknięty problem poruszył P. Dobrowolski, *Ugrupowania i kierunki separatystyczne na Górnym Śląsku i w Cieszyńskiem w latach 1918—1939*, Katowice—Kraków 1972, ss. 242 (czyli o genezie, charakterze i przejawach tzw. separatyzmu śląskiego). Materiały z sesji naukowej, zorganizowanej z okazji 30 rocznicy najazdu hitlerowskiego na Polskę, ze szczególnym uwzględnieniem genezy klęski wrześniowej, piątej kolumny w przededniu wybuchu wojny, udziału powstańców w obronie Śląska i ruchu oporu ogłoszono pt. *Śląsk i Zagłębie Dąbrowskie w walce z okupantem hitlerowskim 1939—1945*, Katowice 1970, ss. 405. H. Lehr, E. Osmańczyk, *Polacy spod znaku Rodła*, Warszawa 1972, ss. 322. Książkę poświęconą dziejom Związku Polaków w Niemczech napisali najbardziej do tego powołani „Hania” i „Mietek”, którzy przed 40 laty redagowali w „Młodym Polaku w Niemczech” dział listów do redakcji. J. Pabisz opracował: *Walkę klasy robotniczej województwa śląskiego w okresie wielkiego kryzysu gospodarczego*, Katowice—Kraków 1972, ss. 221. M. Cygański, *Hitlerowska V Kolumna w województwach śląskim i krakowskim w 1939 roku*, Opole 1972, ss. 210. Treścią książki jest działalność ośrodków dywersyjnych w rodzaju „Volksbundu” itp. w okresie pogłębiającego się kryzysu w stosunkach między państwami polsko-niemieckimi w r. 1939. A. Konieczny, *Pod rządami wojennego prawa karnego Trzeciej Rzeszy. Górny Śląsk 1939—1945*, Warszawa—Wrocław 1972, ss. 423. Jest to wyjątkowo mało opracowany temat w ramach problematyki hitleryzmu o praktycznej działalności sądownictwa karnego, w szczególności sądów specjalnych, doraznych oraz trybunału narodowego. S. Senft — H. Więcek, *Obozy jenieckie na*

obszarze śląskiego okręgu Wehrmachtu 1939—1945, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1972, ss. 248. Przedstawiony jest skład narodowościowy jeńców, którzy przewinęli się przez obozy na Dolnym i Górnym Śląsku, ich traktowanie, postawa jeńców oraz dzieje poszczególnych obozów. W drugim i uzupełnionym wydaniu wyszła książka T. Musioła pt. *Dachau 1933—1945*, Katowice 1971, ss. 469 + 162 ilustracji. Broszurka S. Kędryny i A. Szefera o nauczycielach śląskich poległych i pomordowanych w latach hitlerowskiej okupacji, Katowice 1971, ss. 121 opisuje w pierwszej części podziemną działalność nauczycielstwa w latach okupacji, a w drugiej części podaje szkice biograficzne ofiar okupanta. *Zachodnia granica Polski na konferencji poczdamskiej. Zbiór dokumentów*. Opole 1970, ss. 243. Jest to zestaw tekstów protokołów i sprawozdań wraz z dołączonymi oryginalnymi aneksami. *Pierwsze lata Władzy Ludowej we wspomnieniach Opolan*, Katowice 1971, ss. 400, przenoszą nas w czasy powojenne, o których piszą „nowi” i „starzy” Opolanie, gdyż na 40 pamiętników zakwalifikowanych do druku dziesięć pochodzi od autochtonów. Od strony zawodowej uczestnikami w konkursie byli chłopci i nauczyciele, robotnicy i działacze społeczni. Natomiast w ogłoszonych *Wspomnieniach nauczycieli śląskich* p. red. K. Popiołka, Katowice 1970, ss. 235 poza fragmentami z okresu powstań śląskich i plebiscytu przeważają wspomnienia o organizowaniu szkolnictwa po II wojnie światowej na ziemiach zachodnich. F. Serafin jest autorem *Ruchu ludowego w województwie śląsko-dąbrowskim w latach 1945—1949*, Katowice 1970, ss. 223, natomiast H. Rechowicz w książce *Powstańcy śląscy w Polsce Ludowej 1945—1949*, Katowice 1970, ss. 180 podkreślił uznanie i troskę okazywaną przez Władzę Ludową weteranom śląskim. Tenże wydał: *Aleksander Zawadzki, Życie i działalność*, Katowice—Kraków 1969, ss. 234 jako życiorys wybitnego działacza ruchu robotniczego, męża stanu i pierwszego po drugiej wojnie światowej wojewody śląskiego. Szkic przeobrażeń, jakie dokonały się w województwie katowickim, nakreślił J. Kantyka w broszurce: *XXV lat Władzy Ludowej w województwie katowickim*, Katowice 1970, ss. 140. A. Konieczny opracował: *Z dziejów ruchu młodzieżowego w województwie katowickim 1945—1970*, Katowice 1970, ss. 87. W serii „Dokumenty” wydał Instytut Śląski w Opolu Ustawę Zasadniczą Republiki Federalnej Niemiec, Według stanu z 15 VIII 1971 r. Tłum. i przyg. M. Sobolewski, Opole 1972, ss. 109. Chodzi o konstytucję NRF, którą uchwaloną przez Radę Parlamentarną i zaaprobowaną przez władze trzech mocarstw zachodnich ratyfikowały kraje zachodniemieckie, a w życie weszła w dn. 24 V 1949 r.

Dział ekonomiczny

Miasto jako przedmiot badań naukowych, pod red. B. Jałowickiego, Katowice 1972, jest zbiorem materiałów nagromadzonych w toku dyskusji międzydyscyplinarnej, czyli przy udziale socjologów, antropologów, biologów, demografów, lekarzy, geografów i urbanistów nad dalszym rozwojem miast śląskich. *Region Opolski-Struktura i procesy osadnicze*, Praca zbiorowa p. red. S. Góla ch o w s k i e g o, Opole—Wrocław 1971, ss. 379. Oprócz zarysu geografii fizycznej jest to opis zmian, spowodowanych industrializacją, urbanizacją i modernizacją terenu opolskiego.

Jako monografie miast i powiatów oraz ich zagospodarowania ukazały się: *Bielsko-Biała. Zarys rozwoju miasta i powiatu*, oprac. H. Rechowicz, Katowice 1971, ss. 740. Jest to najokazalsza pozycja z tego cyklu, zawierająca sporo wiadomości o rejonie bielsko-bialskim i jego stolicy, o jego ludziach i dorobku, o tradycji i teraźniejszości oraz o perspektywie dalszego rozwoju. Z podobnego punktu widzenia opracowano *Lubliniec. Zarys rozwoju powiatu*, p.

red. J. Jarosa, Katowice 1972, ss. 462. J. Kantyka, A. Targ, Mikołów. *Zarys rozwoju miasta*, Katowice 1972, ss. 196. Ukazał się w skromniejszej objętości z okazji 750-lecia pierwszej wzmianki o pierwotnym Mikołowie. Pozostałością po śp. L. Musiole są *Woźniki. Dzieje miasta od czasów najdawniejszych do połączenia z Macierzą w r. 1922*. Opracował, uzupełnił i przygotował do druku W. Dziejewski, Opole 1971, ss. 76. Spośród dotychczasowych monografii miast jest to najmniejsza i najmniej udana pozycja i stanowi właściwie tylko zlepek dziejowych wydarzeń. Oryginalny tekst został zmieniony na niekorzyść, gdyż np. L. Musioł jako specjalista od spraw szkolnych byłby problem szkolnictwa przed r. 1872 inaczej przedstawił. Nie uzupełniono też opisu do czasów nowszych. L. Musioł, S. Rospond, *Protokolarz miasta Woźnik*, Wrocław 1972, ss. 193 + 2 nlb. W odróżnieniu od pierwszego wydania z r. 1930 wydano obecnie pełny i kompletny tekst, zaopatrzone w nowoczesny aparat edytorski. K. Żydek, *Od Pecare do Piekar Śląskich. Opowieść o dziejach Piekar Śląskich*, Piekary Śl. 1972. Rzetelne określenie publikacji jako opowieści pozwala Autora rozgrzeszyć z licznych nieścisłości. J. Kęmbłowski, Nysa, Wrocław 1972, ss. 300. Jest to tomik serii „*Śląsk w zabytkach sztuki*”, w które Nysa pod każdym względem była bardzo bogata, a które większą częścią zostały odbudowane, względnie odrestaurowane. *Ziemia Koziełska. Studia i materiały* p. red. J. Kroszela, Opole 1972, ss. 274. Zbiór artykułów licznych Autorów o wynikach badań nad współczesnym rozwojem gospodarczym i społecznym regionu. Podobne problemy zawiera: *Rolnictwo regionu raciborskiego, część I: Charakterystyka i ocena* p. red. J. Góralczyka, Opole 1972, ss. 174. Natomiast następne publikacje omawiają różne jednostki przemysłowe, jak J. Jaros, J. Sito, *Historia Zakładów Urządzeń Technicznych „Elewator”*, Katowice 1972; A. Pilch, *50 lat Fabryki Maszyn Elektrycznych Celma w Cieszynie (1920—1970). Przyczynek do badań nad rozwojem przemysłu elektrotechnicznego*, Katowice 1970, ss. 116; *Fabryka Obrabiarek „Rafamet” w Kuźni Raciborskiej. Próba zarysu historyczno-gospodarczego*. Praca zbiorowa p. red. A. Brożka, Opole 1971, ss. 114.

Z ogólnego stanowiska o sprawach gospodarczych traktują wydawane w Instytucie Opolskim *Studia Społeczno-Ekonomiczne* p. red. J. Kroszela. Tom II, 1971, ss. 273, uwzględnia problemy z dziedziny przemysłu, handlu, transportu i osadnictwa na Opolszczyźnie, a tom III, ss. 392 podaje materiały z konferencji Zakładu Nauk Społeczno-Ekonomicznych na temat warunków bytowania ludności, czyli dochody, warunki mieszkaniowe oraz poziom spożycia artykułów konsumpcyjnych. Podobnie L. Cichy, *Czynniki rozwoju przemysłu w województwie katowickim*, Katowice 1972, skupia uwagę na podstawowych wielkościach ekonomicznych i ich pochodnych takich, jak wydajność pracy i postęp techniczny, starając się o ilościowe określenie czynników rozwoju przemysłu w latach 1950—1968. W. Mrozek, *Główne problemy socjologiczne województwa katowickiego*, Katowice 1972, ss. 158, zestawia podstawowe zagadnienia społeczne, jak skutki urbanizacji, kulturę, prasę, stosunek społeczeństwa do przemysłu, oddziałujące na przeobrażenie rodziny. Kształtowanie się, działalność i życie klasy robotniczej w opracowaniu historyków, socjologów i ekonomistów ujęła książka: *Klasa robotnicza województwa katowickiego w Polsce Ludowej*, jako praca zbiorowa pod red. W. Mrozką, Katowice 1972. Na podstawie własnych badań o charakterze analitycznym opracował J. Jagas, *Czynniki wzrostu wydajności pracy na przykładzie przemysłu Opolszczyzny*, Wrocław—Opole 1971, ss. 192. Trzy odrębne studia zawarte są w pracy zbiorowej p. red. J. Pietruchy: *Zatrudnienie w strategii rozwoju gospodarczego województwa katowickiego*, Katowice 1972. Od J. Pietruchy pochodzą również broszurka: *Polityka społeczna w regionach przemysłowych*, w której po stwierdzeniu właściwości regionu przemysłowego omawia politykę zatrudnienia i dochodów ludności i analizuje problemy modernizacji handlu

i usług, budownictwo i ochronę środowiska naturalnego. Przemiany, jakie zaszły w ciągu 25-lecia PRL w zakresie warunków bytu, stanowiących czynnik determinujący spożycie i określający byt, wykazali W. Jasiński i T. Wrona: *Warunki bytu ludności województwa katowickiego*, Katowice 1970, ss. 124. Nowym przyczynkiem do problemu rozwoju spółdzielczości na Opolszczyźnie, która już w r. 1969 obchodziła swoje stulecie, jest praca H. Tomiczka pt. *Spółdzielczość spożywców w województwie opolskim do 1969 r.*, Opole 1972, ss. 171. Jako tom VIII serii: „Górnośląskie studia socjologiczne” p. red. P. Rybickiego wyszły *Wybrane zagadnienia socjologii zawodu*, Katowice 1970, ss. 221, gdzie m. i. mowa o strukturze załogi kopalń: „Murcki” i „Dębieńsko”, o młodzieży ROW-u i adaptacji pracownic fizycznych pochodzenia wiejskiego do warunków życia i pracy w GOP-ie. *Wieś województwa katowickiego w XXV-leciu PRL*, Katowice 1970, ss. 146, jest zbiorem materiałów ze specjalnej sesji o problemach przemian społeczno-ekonomicznych i działalności organizacji młodzieżowych na wsi górnośląskiej. Wstęp do szeroko zakrojonych badań etnograficznych stanowi broszurka A. Zambrzyckiej-Kunachowicz: *Rzemiosło we wsi robotniczo-rolnej na przykładzie wsi Owsiszcze w powiecie raciborskim*, Opole 1971, ss. 69 + 4 tablice. Dzieje rozwoju, który doprowadził do przekształcenia piwowarstwa w przemysł oraz rozbudowę tegoż przemysłu po drugiej wojnie światowej ujął K. Wilsz w publikacji: *Związki produkcyjne i rynkowe przemysłu piwowarsko-słodowniczego w województwie opolskim*, Opole 1971, ss. 201.

W zakresie zagadnień społeczno-politycznych pojawił się już jako nr 9 Zeszytów naukowych Wydziału Propagandy i Agitacji KW PZPR w Opolu: *Ruch robotniczy na Śląsku Opolskim*, Opole 1972, ss. 130. Wśród ogłoszonych tam prac zasługuje na szczególną uwagę artykuł B. Reintera, *O podstawowych założeniach programowych polityki wyznaniowej PPR*.

Kultura i nauka

W. Mrożek, *Przemiany społeczno-kulturalne w województwie katowickim*, Katowice 1972, ss. 68. Z. Obrzud, *Polski ruch teatralny na Górnym Śląsku (1862—1918)*, Wrocław 1972, ss. 142 + 19 kart fotografii. Jest to praca specjalisty w zakresie tego zagadnienia, który ogłoszone już na ten temat artykuły w „Zaraniu” i „Kwartalniku Opolskim” ujął w jedną książkową całość. St. Staśko, *Narodziny teatru*, Katowice 1972, ss. 199 + 15 kart ilustracji, zawiera dzieje i rozwój teatru w Opolu w latach 1945—1948. St. Gawlik, *Brzeskie szkolnictwo podstawowe w latach 1945—1970*, Opole 1972, ss. 167. Po ogólnej charakterystyce regionu brzeskiego i dawnego szkolnictwa niemieckiego opisuje rozwój sieci szkolnej, kwalifikacje kadry nauczycielskiej i wyposażenie szkół. R. Rauziński, *Planowanie szkolnictwa a lokalny rynek pracy (1950—1985)*, Opole 1972, ss. 95. O kształceniu i zatrudnieniu w gospodarce pracowników ze średnim wykształceniem zawodowym w latach 1950—1970, a także określenie niezbędnych potrzeb regionu górnośląskiego w tym zakresie do roku 1985. *Alkohol w kulturze i obyczaju*, Praca zbiorowa p. red. J. Górskiego i K. Moczarskiego, Warszawa 1972, ss. 271, zwraca uwagę na zagadnienie alkoholizmu, które rozrosło się do kwestii pierwszorzędnej i stało się plagą społeczną.

Opracował ks. F. Maroń